

Dianova N. N. Activity of orthodox brotherhoods in the South of Ukraine (end of XIX–beginning of the XX centuries)

In article activity of orthodox brotherhoods in the southern Ukrainian dioceses which consisted in studying of a problem of dissenters and various Protestant currents, distribution of missionary literature and books of the orthodox and educational contents, the edition of special brochures and leaves, opening of parishional libraries and national reading rooms is investigated. It is found out that the main methods of missionary work consisted in belief, promotion of orthodox truth, isolation of orthodox gentiles from influence, carrying out moral and religious readings and conversations. It is proved that missionary activity of church brotherhoods didn't bring expected results and the number of dissenters and Protestants significantly didn't decrease. It is caused by lack of the means, the corresponding support of society, change of spiritual priorities of the population and a certain disappointment in orthodox church.

Keywords: orthodox brotherhoods, church, shundizm, missionary work, enlightenment.

УДК 94(477.4)"182/189"

І. Д. Фицук

**ФРАНЦУЗЬКА ВІЗІЯ ЕТНОСОЦІАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ
ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ХІХ СТОЛІТТЯ
(Даніель Бовуа в історичному інтелектуальному
просторі Центрально-Східної Європи)**

Пропонована стаття присвячена сприйняттю наукових праць французького історика Даніеля Бовуа сучасними істориками-інтелектуалами. На основі широкого кола праць дослідників Центрально-Східної Європи здійснено аналіз рецепції наукових поглядів вченого щодо етносоціальної історії Правобережної України. Польські історики швидше відреагували на появу праць французького дослідника, переосмислили його висновки і перейняли деякі погляди. В українській історіографії сьогодні також спостерігається поступовий прогрес у сприйнятті і розробленні концепцій, запропонованих французьким істориком.

Ключові слова: Україна, Польща, Росія, етносоціальна історія, Даніель Бовуа.

Писати етнічну історію територій, які нині є незалежними державами, а в минулому були тривалий час колонізовані, складно, але й водночас цікаво. Писати історію українсько-польсько-російського сусідства з точки зору українця, поляка чи росіянина, водночас складно й легко. Складно, бо неймовірно інтелектуальні зусилля необхідні для того, щоб залишатися більш-менш неупередженим і намагатися об'єктивно висвітлити минувшину. Легко, бо науковець майже одразу підсвідомо симпатизує своєму народу. Натомість іноземець, який не належить до жодного із вищезазначених етносів, може бути більш об'єктивним та неупередженим, але й це йому зробити доволі складно.

Про історію України у світі опубліковано великі стоси книг, присвячених різноманітній проблематиці. Серед них варто виокремити праці французького дослідника Даніеля Бовуа [1-4]. Який вже кілька десятиліть плідно працює в царині вивчення історії Правобережної України ХІХ століття. Праці Д. Бовуа містять цікавий фактологічний та аналітичний матеріал, написані на широкий джерельний та історіографічний базі.

Пропонована розвідка – це спроба проаналізувати, який відголос мали дослідження Д. Бовуа передусім в науковому товаристві Польщі, України та Росії.

Польські науковці першими ознайомилися із працями французького історика. Серед тих, хто найбільш активно аналізує та критикує Даніеля Бовуа варто відзначити Т. Епштейна і його статті “У пошуці нового образу історії Південно-Східних земель давньої Речі Посполитої у ХІХ ст. в “Українському трикутнику” Даніеля Бовуа” [5] та “Польські землевласники на Волині, Поділлі і Київщині (1863 – 1914) в “Боротьбі за землю” Даніеля Бовуа” [6], де автор, з одного боку, відзначає значний внесок французького історика в дослідження проблем польсько-української історії, а з іншого – критикує та звинувачує у поганій обізнаності зі специфікою означених земель. Він визнає, що важко пройти повз праці Д. Бовуа байдужим. Праці французького історика написані мовою, яка кожного змусить до дискусії. Це велика заслуга автора, що дав живий текст, який стимулює до подальших пошуків. Немає сумніву, що підняті ним дослідження варто поглиблювати. Шкода, що відсутність коректив і коментарів веде до того, що читач має труднощі з підняттям діалогу, коли на кожному етапі читання мусить замислюватися, чи дана теза ще актуальна, чи теж змодифікована автором в іншій частині книжки.

Польський історик переконаний, що Д. Бовуа варто зарахувати до грона найвидатніших західноєвропейських істориків, які займаються історією Польщі. Його позицію вирізняє факт, що своє зацікавлення він зосередив на тематичі майже відсутній до 80-х років в польській історіографії, тому що зайнявся долями поляків у ХІХ ст. на східних кресах колишньої Речі Посполитої. Ця правдива “трилогія” про поляків з кресів, як і показна збірка статей, виробили французькому історикові важливу і міцну позицію серед дослідників історії цього регіону Європи.

Для поляка, на думку Т. Станьчик, праця Д. Бовуа – лектура в деяких місцях дуже прикра, гірка і часом несправедлива. Польська присутність на Україні, в книжці Д. Бовуа, є далекою від ідилічного образу, в якому

добрі польські землевласники схиляються з патріархальною турботою над простим українським людом. Польські землевласники не тільки колонізатори на Україні. Оборону станового інтересу вони називали діяльністю патріотичною. Великі гроші вбили в них почуття народної солідарності із зубожілою шляхтою. Це темна сторона медалі, про яку не говорили і не знали. До цього часу думали тільки про яснішу – про білі палаци і прекрасні резиденції, про польську культурну і цивілізаційну роль між Дністром і Дніпром [7].

Підтримує французького дослідника й І. Верхлер у статті “Біля витоків польсько-українських конфліктів” [8], де говорить про земельну проблему, декласовану шляхту та безправне становище українських селян. І. Верхлер пише про те, що Д. Бовуа, як іноземець, вільний від обмежень, з якими стикаються всі історики, які беруться писати історію власної батьківщини. Те, що написав Д. Бовуа, заслуговує на увагу, тим більше, що добросусідські стосунки між Польщею та Україною мають капітальне значення для майбутнього обох народів, яким не перестає загрожувати російський імперіалізм. І. Верхлер звертає увагу і на те, що свої дослідження Д. Бовуа писав, виходячи з прав людини, тож суворо засуджує дії польських поміщиків щодо українських селян.

Знаний історик Я. Тазбір наводить роздуми Д. Бовуа щодо історії як науки у статті “Історія Польщі, бачена з Парижу” [9]. Автор зауважує, що Д. Бовуа звинувачує польську історіографію в односторонності висвітлення питання польсько-українських стосунків протягом XIX ст., зображенні історії польського народу як народу мучеників. Загалом для польської історії Д. Бовуа не шкодує слів критики. Автор статті зауважує, що праці французького історика в цілому читаються легко, крім тих місць, де він звертається до новітньої історії, також відзначає, що в працях Д. Бовуа бракує міжнародного тла.

Проблемам міфотворчості приділяє увагу Д. Сосновська у статті “Історія українського трикутника” [10], де авторка говорить також про проблеми декласованої безземельної шляхти. Д. Сосновська звертає увагу на те, що Д. Бовуа розвінчує міф про польську шляхетську демократію як попередницю парламентаризму в Європі.

Авторка також оцінює книги Д. Бовуа як такі, що читаються на одному диханні, незважаючи на багатство фактографічного матеріалу. Д. Бовуа вміє оживити історію і змусити читача мислити. Д. Сосновська наводить роздуми Й. Чапського, який писав про працю Д. Бовуа з молодецьким ентузіазмом. На його думку, Д. Бовуа порушує схеми мислення і відкриває Польщу незнану. Д. Сосновська продовжує думку Й. Чапського і говорить, що польський образ кресів живиться ідеєю багатокультурного симбіозу, але зводить її до локального колориту, а фактичні упередження і мрії, виражені через представників інших культур, майже не рахуються.

Дослідниця зауважує, що багатьох може сердити різкість, з якою Д. Бовуа трактує відомих авторів польських праць про креси. Але, незважаючи на це, ставить питання: скільки з них використало матеріали і документи на українській мові, ідиш, російській, а також німецькій і чеській? Поки свідчення інших не стануть органічною частиною польського мислення, підсумовує Д. Сосновська, доти поляки будуть замкнуті у власних образах, як муха в бурштині.

Аналізуючи дослідження Д. Бовуа, М. Куркевич у своїй статті “Це мусив досягнути іноземець” [11], зробив висновок, що Україна у XIX ст. не була Аркадією, а присутність тут польської земельної власності мала риси колоніального панування. Це не залишило після себе доброї пам’яті в Україні. І ці очевидності варто пригадувати. З цілої книжки, як зазначає М. Куркевич, найцікавішими є, однак, відносини польсько-польські, чи краще сказати: шляхетсько-шляхетські. Це була драма великої групи людей, яка тривала кілька десятиліть – декласованих у тридцятих роках владою, а потім брутально вигнаних з землі своїми ж. Д. Бовуа називає ті гоніння ганебною і невизнаною польською історіографією акцією, здійсненою польськими землевласниками. З деяким жалем автор говорить, що першим ці процеси мав дослідити і описати француз. Жоден польський дослідник не зміг чи може не хотів помітити цієї дуже ганебної справи.

Познанський вчений Б. Бакула статтею “Анти-креси Даніеля Бовуа” [12] підкреслює, що у висновку до свого дослідження історії стосунків польсько-українсько-російських в 1793 – 1914 рр. Д. Бовуа звертається не до минулого, а до часів сучасних і тих, які надійдуть. Французький історик усвідомлює, що хоча відносно легко було б приєднати кільканадцять нових держав до старого Євросоюзу, виразно важко буде всім членам цього союзу окреслити і нав’язати глибші відносини між собою, надати їм виразності, витворити довіру без спільних, поглиблених історичних знань.

Багато може дати інтерв’ю з Д. Бовуа, яке взяла Л. Влодек-Бернат “Селян били по обличчю” [13]. Тут йдеться про становлення Д. Бовуа як історика та видання його книг французькою та польською мовами. Д. Бовуа зауважує, що до українських селян на Правобережній Україні польські поміщики ставились як до напівлюдей, били їх по обличчю, а це для Європи XIX ст. було диким. В інтерв’ю йдеться і про політику колонізації, яку проводили землевласники, навчаючи селянських дітей польській мові, щоб могли з ними порозумітись.

Стаття “Час відчарувати міф кресів” М. Войчеховського [14] апелює до Д. Бовуа як до другого Є. Гедройця, який присвятив свою наукову діяльність проблемам Східної Європи. В статті наводяться аргументи на користь того, що поляки справді були колоністами на Правобережній Україні. Автор подає кілька розповідей безпосередніх очевидців, які жили в той час, з яких можна вибудувати картину польсько-українських відносин. Польські очевидці згадували ті часи як період ідеального співіснування різних культур під польським патронатом, а українські – як часи часто не дуже солодкі і приємні.

Історик М. Войчеховський стверджує, що не випадково найголоснішим демістифікатором польського міфу кресів є французький професор Д. Бовуа, який не знайшов послідовників серед польських колег. Незважаючи на 20 років незалежності Польщі, серед наукових досліджень кресів все рівно домінує характер

ностальгічно-героїчно-міфотворчий. І така сама ситуація склалась щодо стосунків польсько-литовських або польсько-білоруських.

Українська рецепція французької візії Даніелем Бовуа етносоціальних стосунків на Правобережжі має дещо інший характер. Так, С. Дуба у своїй праці “Міграційна політика царського уряду щодо “неблагонадійних верств” Правобережної України у XIX столітті” [15] підкреслює, що лише поляки, пам’ятаючи недавню свою велич, спромоглися на повстання проти влади. Євреї виявили політичний і культурний конформізм, українці сприймалися владою як гілка єдиного “руського народу”, а, перетворившись в умовах політики Речі Посполитої та, згодом, і Російської імперії, в суцільно селянський стан – за дискримінаційної політики не спромоглися впродовж XIX ст. до національного самовияву.

Дослідник С. Дуб погоджується з Д. Бовуа, який вважає, що мрія про витіснення з Правобережжя поляків і колонізованих українців виникла відразу після анексії Правобережної України в часи Катерини II. Вже тоді масово позбавлялися титулів поляки і у них відбиралися маєтки, котрі роздавалися Канкріним, Лопухіним, Енгельгардтам, а місцеві губернатори підштовхували уряд до прийняття більш рішучих заходів, спрямованих на дискримінацію польського населення.

До одного з найвідоміших українських істориків, які цікавились науковим доробком Д. Бовуа, можна віднести Я. Дашкевича і його працю “Даніель Бовуа та вивчення історії польсько-українських відносин” [16], написану на основі глибокого аналізу творчості французького історика. Я. Дашкевич узагальнив висновки, зроблені Д. Бовуа, показав важливість його досліджень, а також подав відгуки відомих польських та українських істориків на проблеми, підняті істориком.

Згідно з думкою Я. Дашкевича, праці Д. Бовуа мають стати шансом – і викликом – також для української історіографії, щоб вона якнайповніше висвітлила українську грань кривавого трикутника: українці, поляки, росіяни в Україні XIX – XX ст., і зробила це в ширшому територіальному аспекті – для цілої України, всіх її земель в минулому і сучасному. І не лише в конкретному фактологічному виконанні – в дослідженні боротьби двох імперіалістичних потуг (до яких приєдналася ще й третя – німецька) за Україну, за тіло і душу української нації. Даніель Бовуа вчить, як треба працювати істориком – і як, незважаючи на гіркий досвід людства, треба вірити в краще майбутнє народів-ворогів.

У своїй статті Я. Дашкевич подає відгуки польських істориків. Він зауважує, що І. Рихлікова, наприклад, незважаючи на обережне ставлення до праці Д. Бовуа, все-таки визнала, що французький дослідник сміливо вийшов поза наукові монографії класів, верств, соціальних груп, які в Польщі переважно передують синтезу. Незважаючи на стан дослідження, прогалини і неясності, він зважився на синтетичне охоплення важливого аспекту історії України – експансії та відвороту польськості на цих землях в результаті русифікаторської політики царату. Це перший підхід такого роду, і працю Д. Бовуа можна назвати піонерською.

Рецензії Н. Яковенко, яка займалась підготовкою до друку книг Д. Бовуа в Україні та написала до них передмови [17-18], можуть бути цікавими, насамперед, тим, що в них автор подала короткий зміст усієї “Української трилогії”, вказала на ключові моменти, над якими зосереджується Д. Бовуа, як от становище декласованої шляхти на Правобережжі, стосунки поміщиків і селян, політика російського уряду щодо польського питання тощо.

Цікавими є статті Т. Марусика, назви яких говорять самі за себе: “Паризький Дон Кіхот Даніель Бовуа, який захищає українську історію перед французькою історіографією” [19], “Книга, що руйнує міфи” [20], “Боротьба за землю в Україні: французький погляд” [21]. В своїх працях Т. Марусик, подібно як Н. Яковенко, намагається коротко проаналізувати кожен аспект “Української трилогії”, подаючи свої коментарі і зауваження, а також подає коротку наукову біографію Д. Бовуа, показує процес його становлення як науковця.

В статті С. Васильченка “Родове прокляття України” [22] проаналізовано причини виникнення міфів у свідомості польського та українського народів. Автор зауважує, що коли підійти до питання польської присутності в Україні не з погляду фактографічних перипетій зіткнення “світів”, а з погляду історичної соціології, прав людини, гуманізації міжлюдських відносин, цивілізованих норм теперішнього співжиття народів, то минулі стосунки саме поляків і українців містять у собі глобальний урок для всієї сучасної Європи. С. Васильченко зауважує, що польсько-українсько-російський трикутник виглядає скоріше як польсько-російський двокутник, а третій “кут” – Україна – слугує ареною двобою, за лаштунками якого ледве вгадується пасивний статист – селянин-сіромаха.

Крім того, С. Васильченко наголошує на тому, як Д. Бовуа, ґрунтуючись на величезному масиві архівних першоджерел, розкриває надзвичайно масштабну акцію царизму щодо наступу на великих і дрібних польських землевласників в Україні, відбирання у них ґрунтів, розколу шляхетської солідарності, соціально-правового знищення і без того зубожілої шляхти, провокування зіткнень панів з підданими, – і все це задля усілякого упередження щодо польської присутності в Україні. Незважаючи на збереження позицій магнатерії, загалом можна твердити, як доводить Д. Бовуа, про винищення цілого суспільства, певного типу цивілізації. В той же час треба добре розуміти, що цивілізаційний злам іще не завершився. А це означає, що магнетичне притягання до України наших найближчих і найвіддаленіших сусідів триватиме і надалі, – у вигляді чи то мрійливо-елегічних ностальгій, чи то брутальних політичних ескапад.

Волинська дослідниця О. Карліна в статтях “Даніель Бовуа проти “спокуси красивих історій” [23], “Кінець міфів про Україну-Аркадію” [24] теж аналізує міфи у відносинах двох народів і їх вплив на сучасність. Зокрема, авторка зауважує, що Д. Бовуа зруйнував одразу два історіографічні міфи – про патріархальну іділію кресів, як бачилося з польського боку, і про гуманну місію російської адміністрації, що нібито обороняла українського селянина від поляка-поміщика, що проповідувалось в радянській історіографії.

Окрім того, О. Карліна аналізує "Шляхтича..." та "Битву...", зупиняючись на ключових моментах, як от доля чиншової шляхти, обмеження прав польських землевласників тощо. Автор зауважує, що цінність досліджень Д. Бовуа полягає в тому, що він розглядає стосунки польських поміщиків та українських селян усебічно, малюючи цілісну і зрозумілу картину.

У статті-рецензії "Даніель Бовуа і його польське питання" І. Вушко [25] звертається увага на той факт, що книжки Д. Бовуа становлять взаємопов'язану серію, зрозуміти одну з них поза контекстом інших важко. Вони відображають зміни не лише позицій автора; кожна наступна праця – своєрідна відповідь на зміни і нові тенденції в історіографії, тож праці Д. Бовуа доцільно розглядати не тільки як дослідження з історії польського питання в Російській імперії, а також як відображення нових тенденцій та підходів в історіографії протягом написання польсько-російсько-українського циклу.

Також І. Вушко зазначає, що праця "Російська влада і польська шляхта в Україні" – це важливий внесок до історії Російської імперії кінця XVIII – XIX ст. Приєднання західних територій, інкорпорація іноземних еліт, імперська адміністрація, чиновництво та особливості його функціонування становлять важливі елементи в останньому дослідженні Д. Бовуа. Загалом позитивно оцінюючи внесок Д. Бовуа як історика, І. Вушко зауважує, що в своїх дослідженнях він фокусується на російській політиці і на реакції польської шляхти на неї, майже не розглядаючи внутрішню еволюцію польської спільноти. Загальнопольський контекст відсутній в аналізі Д. Бовуа.

Цікавою нам видається і точка зору О. Чекан, який в статті "У трикутнику Східної Європи" [26] наводить слова Д. Бовуа про те, що його дослідження не претендують на абсолютну істинність. Французький дослідник вважає, що історик повинен мати свої погляди, свої зацікавлення, свою мораль. Історик, який стверджує, що він об'єктивний, це просто брехун. Кожна нова епоха має свої центри інтересів – те, що важливо їй, те, що цікаво їй, злободенно в сьогоденні, якісь конкретні паралелі з минулим. Історія має ґрунтуватися лише на фактах, виходити з архівів, повинна висвітлювати ці факти, під різними кутами зору, щоб світ був не чорно-білим, а кольоровим. Чорно-біла історія – це історія міфів, що дуже небезпечно. Історія має змусити людину задуматися, допомагати мисленню, творенню нової особистості. Ось що головне. Історія – дуже пристрасна річ. І трагічна водночас. Для Д. Бовуа найбільший історик – Вільям Шекспір. У нього вся повнота життя: і сміх, і плач, і благородство, і зрада. Уся людська історія і всі людські реакції.

Такий підхід до історії спростовує всі звинувачення, негативну критику, адже Д. Бовуа говорить, що не претендує на істину. Це створює в середовищі істориків здоровий клімат, відкриває широке поле для дискусій, а в них, як відомо, народжується істина.

Вихід книги Д. Бовуа російською мовою мав дуже важливе значення [4]. Її поява викликав у середовищі російської громадськості жвавий інтерес і контраверсійні відгуки. У грудні 2011 р. за ініціативи Президентського Центру Б. Єльцина, посольства Франції в Росії і Французько-Російського дослідницького центру відбувся круглий стіл за участю Д. Бовуа та трьох російських істориків – А. Міллера, М. Дмитрієва, А. Каменського.

Цікаві висновки щодо цієї дискусії зробив Г. Тинський у статті "Пиріжки з кошенятами, або історія як політична зброя" [27], який зауважує, що спроби приклеювати сучасні морально-етичні ярлики до подій столітньої давності, як це робить Д. Бовуа, абсурдні. Мораль і етика настільки ж мінливі, як і історико-політичні реалії. Важко припустити, що імператор російський керувався в своїй політиці сучасними поняттями прав людини або національної політики. Використання історії як політичної зброї останнім часом стало дуже модним заняттям. Можна було б визнати книгу французького професора суто історичною, без політичних алюзій, але участь в дискусії проекту Політ.ру, все ж наводить на думку про політичну проекцію наукової праці Д. Бовуа.

Отож, ми бачимо, що польська історіографія дещо серйозніше підійшла до проблеми польсько-українських стосунків у працях Д. Бовуа. Польські історики швидше відреагували на появу праць французького дослідника, переосмислили його висновки і перейняли деякі погляди. В українській історіографії сьогодні також спостерігається поступовий прогрес у сприйнятті і розробленні концепцій, запропонованих французьким істориком, хоча можна говорити, що тема польсько-українських стосунків у XIX ст. ще й досі є новою і недостатньо опрацьованою вітчизняними дослідниками.

Джерела та література

1. Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863 – 1914: Поляки в соціо-етнічних конфліктах / Переклад на українську Зої Борисюк / Бовуа Д. – Київ: Критика, 1998. – 334 с.
2. Бовуа Д. Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831 – 1863) / Переклад з французької Зої Борисюк / Бовуа Д. – Київ: Інтел, 1996. – 410 с.
3. Бовуа Д. Російська влада і польська шляхта в Україні 1793 – 1830 рр. / Переклад з французької Зої Борисюк / Бовуа Д. – Львів: Кальварія, 2007. – 296 с.
4. Бовуа Д. Гордиев узел Российской империи: Власть, шляхта и народ на Правобережной Украине (1793 – 1914) / Авторизованный перевод с француз. Марии Крисань / Бовуа Д. – М.: Новое литературное обозрение, 2011. – 1008 с.
5. Epsztein T. W poszukiwaniu nowego obrazu dziejów ziem Południowo-Wschodnich dawnej Rzeczypospolitej w XIX w. w Trójkącie ukraińskim Daniela Beauvois / Epsztein T. // Kwartalnik historyczny. – 2007. – № 3. – S. 159 – 171.
6. Epsztein T. Ziemianie polscy na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie (1863 – 1914) w "Walce o ziemię" Daniela Beauvois / Epsztein T. // Kwartalnik historyczny. – 1997. – № 1. – S. 59 – 71.
7. Stańczyk T. Ślimak w kontuszu na worku cukru / Stańczyk T. // Rzeczpospolita. – 1996. – № 132.
8. Werchler I. U źródeł polsko-ukraińskich konfliktów / Werchler I. // Czas kultury. – 1996. – № 5 – 6. – S. 102 – 104.
9. Tazbir J. Dzieje Polski widziane z Paryża / Tazbir J. // Nowe książki. – 2000. – № 3. – S. 8 – 9.
10. Sosnowska D. Historia ukraińskiego trójkąta / Sosnowska D. // Rzeczpospolita. – 2005. – № 206.

11. Kurkiewicz M. To musiał dostrzec cudzoziemiec / Kurkiewicz M. // Więź. – 2006. – styczeń. – S. 129 – 131.
12. Bakula B. Anty-kresy Daniela Beauvois / Bakula B. // Odra. – 2007. – № 4 (544). – S. 47 – 54.
13. Wlodek-Biernat L. Chłopów bili po twarzy / Werchler I. // Gazeta wyborcza. – 2010. – 28 – 29 sierpnia.
14. Wojciechowski M. Czas odczarować mit Kresów / Wojciechowski M. // Gazeta wyborcza. – 2010. – 12 kwietnia.
15. Дуб С. Міграційна політика царського уряду щодо "неблагонадійних верств" Правобережної України у XIX столітті / Дуб С. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/nzzpmtv/
16. Дашкевич Я. Даниель Бовуа та вивчення історії польсько-українських відносин // Бовуа Д. Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831 – 1863) / Переклад з французької Зої Борисюк / Дашкевич Я. – Київ, Інтел, 1996. – С. 3 – 48.
17. Яковенко Н. Від видавців // Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863 – 1914: Поляки в соціо-етнічних конфліктах / Переклад на українську Зої Борисюк / Яковенко Н. – Київ: Критика, 1998. – С. 4 – 8.
18. Яковенко Н. Від редактора // Бовуа Д. Російська влада і польська шляхта в Україні. 1793 – 1830 рр. / Яковенко Н. / Переклад з французької Зої Борисюк. – Львів: Кальварія, 2007. – С. 7 – 10.
19. Марусик Т. Паризький Дон Кіхот Даниель Бовуа, який захищає українську історію перед французькою історіографією / Марусик Т. // Вечірній Київ. – 1998. – 12 травня.
20. Марусик Т. Борьба за землю в Украине: французский взгляд / Марусик Т. // Зеркало недели. – 1998. – 20 июня.
21. Марусик Т. Книга, разрушающая мифы / Марусик Т. // Зеркало недели. – 1997. – 13 сентября.
22. Васильченко С. Родове прокляття України / Васильченко С. // Всесвіт. – 1999. – № 9/10. – С. 175 – 181.
23. Карліна О. Даниель Бовуа проти "спокуси красивих історій" / Карліна О. // Український гуманітарний огляд. Випуск 13. – К.: Критика, 2008. – С. 84 – 94.
24. Карліна О. Кінець міфів про Україну-Аркадію / Карліна О. // Український гуманітарний огляд. Випуск 1. – К.: Критика, 1999. – С. 63 – 68.
25. Вушко І. Даниель Бовуа і його польське питання / Вушко І. // Україна модерна. Ч. 10. Київ-Львів, 2006. – С. 214 – 220. – Рец.: Beauvois D. Pouvoir russe et noblesse polonaise en Ukraine 1793 – 1830. – Paris, CNRS Editions, 2003. – 240 p.
26. Чекан О. У трикутнику Східної Європи (опубліковано в журналі "Український тиждень" за 27 липня 2011 року) / Чекан О. [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.tyzhden.ua/Society/26400
27. Тинский Г. Пирог с котятками, или история как политическое оружие / Тинский Г. [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.win.ru/istoricheskie-diskussii/1323589427

Фицик И. Д. Французская визия этносоциальной истории Правобережной Украины XIX века (Даниэль Бовуа в историческом интеллектуальном пространстве Центрально-Восточной Европы)

Предлагаемая статья посвящена восприятию научных трудов французца Даниэля Бовуа современными историками-интеллектуалами. На основе широкого круга работ исследователей Центрально-Восточной Европы проведен анализ рецепции научных взглядов ученого о этносоциальной истории Правобережной Украины. Польские историки быстро среагировали на появление его книг, переосмыслили его выводы и переняли некоторые взгляды. В украинской историографии сегодня также наблюдается постепенный прогресс в восприятии его взглядов и разрабатываются концепции, ранее предложенные французским историком.

Ключевые слова: Украина, Польша, Россия, этносоциальная история, Даниэль Бовуа.

Fytsyk I. D. French vision of ethno-social history of the Right-bank Ukraine in the 19th century (Daniel Beauvois in historic intellectual space of Central and Eastern Europe)

The proposed article is dedicated to the understanding of the Frenchman Daniel Beauvois's scientific works by contemporary historians. The reception analysis of the researcher's scientific views of ethno-social history of Right-Bank Ukraine was made based on a wide range of Central and Eastern Europe scientists' investigations. Polish historians responded to the appearance of works by French researcher more quickly, reinterpreted his conclusions and adopted some views. Nowadays a gradual progress in the perception and development the concepts proposed by French historian had been observed in Ukrainian historiography.

Keywords: Ukraine, Poland, Russia, ethno-social history, Daniel Beauvois.

УДК 94(477):352.07:338.43"178/180"

С. В. Горохов

ПОЛЬСЬКО-РОСІЙСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ НА ПРИКЛАДІ КІЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧ. ХІХ СТОЛІТТЯ

В статті на матеріалах праць дореволюційних дослідників, та документах міністерства народного просвітництва, розглядається спроба польської інтелігенції відродити національну систему освіти у протидію наступу російської культури на території правобережної України. Автор намагається проаналізувати російсько-польське протистояння в освіті, дати характеристику особливостям російської та польської системи освіти, встановити, які цілі і завдання переслідував кожен з учасників конфлікту.

Ключові слова: комісія, фундуш, візитатор, округ, міністерство, університет, гімназія, училище.

Сучасний розвиток держави, незалежно від політичних, соціальних та економічних умов, не матиме перспектив у майбутньому без високоякісної освіти та ефективної системи управління. Так само освіта не може розвиватися без широкої та довготривалої підтримки держави.